

DÉR TERÉZIA

Gondolatok Imre herceg alakja kapcsán

Imre herceg Magyarország államalapító királyának, I. Istvánnak és Gizellának, Cívakodó Henrik bajor herceg leányának gyermekeként született. Istvánt (997-től nagyfejedelem, 1000-tól 1038-ig király), aki népét a keresztény hitre térítette, 1083-ban – amint azt első zsolozsmájának egyik legismertebb antifónája is mondja – *Hungarorum apostolusként*, azaz a magyarok apostolaként szentté avatták. István király tevékenységével gyökeresen változtatta meg népe korábbi életét. Az uralkodó kemény küzdelmekkel járó tevékenységének tétje a magyarság megmaradása volt, s a nagy cél elérése királytól és néptől egyaránt komoly áldozatokat kívánt.

I. István életének hűséges társa, munkájának hathatós és fáradhatatlan gyámolítója volt felesége, Gizella, annak a IV. Henrik bajor hercegnek a húga, akit 1002-ben német királlyá választottak, 1014-ben II. Henrik néven német-római császárrá koronáztak, 1024-ben bekövetkezett halála után több mint száz évvel, 1147-ben pedig kanonizáltak. István és Gizella házassága valószínűleg 996-ban jött létre. Frigyükről említést tesz István király mindhárom legendája. A nagyobbik életírat s ennek nyomán a Hartvik püspök által készített *vita* nagy önállóságot tulajdonítva hősének arról szól, hogy István feleségül vette a Jámbornak nevezett Henrik császár nővérét, Gizellát, hogy megossza vele az uralkodást, s főleg azért, hogy utódaik legyenek, s a király a korona viselésében is társává tette hitvesét. A kisebbik életíratban azt olvashatjuk, hogy a házasság az idős és halálának közeledtét érző Géza fejedelem tevékenységének eredménye volt. István és Gizella házasságkötésének létrehozásában minden bizonnyal komoly szerepet kell tulajdonítanunk annak az Adalbert prágai püspöknek, aki – tanítványai révén is – jelentős mértékben járult hozzá a nyugati kereszténység magyarországi terjesztéséhez, s aki a nagyobbik István legenda szerint Vajk-István keresztapja vagy bérma-keresztapja, illetve lelki gyámolítója is volt. A mélyen vallásos szellemben nevelt Gizella családja, egyénisége és a magyar király hitveseként ténylegesen kifejtett munkája által egyaránt előmozdította férje tevékenységét. Istvánnak igen komoly segítséget jelentettek továbbá a felesége kíséretében magyar földre érkezett lovagok és egyháziak is.

Forrásaink közül azok érdemelnek hitelt, amelyek szerint a királyi párnak több gyermeke született, de Imre kivételével, aki nevét nagybátyjáról, II. Henrik császárról kapta, valamennyien még csecsemőkorukban meghaltak. A király nagyobbik legendájában a következőket olvashatjuk e témáról: „Tudvalevőleg a mi szentünkön is beteljesedett, amit az apostolnál olvashatunk, hogy számos megpróbáltatáson keresztül kell bemennünk Isten országába, illetve a Bölcsesség Könyvéből, hogy akiket az Isten szeret, azokat megfenyíti, és az Atya megostorozza a fiút, akit magához fogad. Mert az isteni feddés számos fajtája érte őt utol, amikor három évig folyamatosan betegeskedett. És miután ebből Isten ke-

gyelmének orvossága révén kigyógyult, azt vette észre, hogy a titokzatos örök szándék fiai halálának próbatételén keresztül fenyegeti ostorcsapásaival, mert az ártatlanokat még csecsemőkorukban vette el ugyanaz, aki adta. Az ő haláluk felett érzett szomorúságán az édesapa életben maradt fia, a szent életű Henrik iránti szeretetével vigasztalódva lépett túl, aki iránt már oly érzelmekkel viseltetett, mint immár egyetlen gyermeke iránt, s mindennapi könyörgéseiben Krisztusnak és mindenkor szűz szülőjének ajánlotta. Az volt minden vágya, hogy ez végre túlélje őt, és országának örököse legyen” (Thoroczkay Gábor fordítása).

Szent István király tudatában volt annak, hogy életművét, a magyar állam- és egyház-szervezetet csak egy hozzá hasonló, határozott és a kereszténység ügyének elkötelezett utód tudja megőrizni és továbbépíteni. Azt kívánta, hogy Imre kövesse őt a trónon, s ezért nagy gondot fordított arra, hogy felkészítse fiát az uralkodásra. A nagyobbik Gellért-legenda szerint a herceg nevelőjévé az Itáliából érkezett Gellértet tette meg, akit Ajtony legyőzése után 1030 körül a csanádi püspökség élére állított, s aki a Vata-féle pogányláza-dás idején a mártíromság koronáját elnyervén Magyarország első vértanú püspöke lett. A főpap nevelői tevékenységének valóságalapját azonban a kutatás nem egységesen ítéli meg. Annak a gondos tevékenységnek, amellyel István király Imrét az uralkodásra kívánta felkészíteni, ékes bizonyítéka az *Intelmek* (*Libellus de institutione morum*) című kis terjedelmű alkotás is, amelyet az 1020-as évek elején István király megbízásából, az ő nevében és minden bizonnyal az ő aktív közreműködésével készített egy ismeretlen nyugati egyházi személy. A királytűkrök műfajába tartozó, az első magyar földön keletkezett irodalmi alkotásnak tekintett munka azon erények megszívlelésére buzdítja a leendő királyt, amelyek elengedhetetlenek egy keresztény uralkodó számára. A mű hangvétele megkapóan személyes és szeretetteljes. Ennek szemléltetésére álljon itt a következő megszólítás: „hón szeretett fiam, szívem édessége, az elkövetkező nemzedék reménye” (Havas László fordítása). Az *Intelmekben* méltán állt a herceg előtt követendő példaként atyja tevékenysége is. A *Libellus* két helyén olvashatunk erről. Az első buzdítás a következőképpen szól: „Éppen ezért, mindennél drágább fiam, atyád parancsai, vagyis az én rendelkezéseim, lebegjenek mindig a szemed előtt, hogy uralkodásod szerencséjének fordulását mindenütt a királyi gyepelő tartsa helyes irányban! Kövesd hát, minden kételkedés láncát lerázva az én erkölcsömet, amelyek – mint látod – összhangban állnak a Királyi méltósággal!” (Havas László fordítása). A második hely a következőképpen inti az örökösöt: „Ennek okán kövesd az én szokásaimat, hogy a tied körében kimagasló személyiségnek tartsanak, az idegenek körében pedig dicséretre méltónak” (Havas László fordítása).

Az ifjúról, akihez az *Intelmek* szólnak, nagyon kevés adatot, hitelt érdemlő tényt tudunk. Születési helyét nem ismerjük, születési idejére vonatkozóan két évszám merült fel a szakirodalomban: 1000 és 1007, amelyek közül az utóbbi az elfogadottabb. Feleségének személyét szintén homály fedi. Sem a 14. századi magyar krónikakompozíció Imréről szóló helyei, sem a 12. század elején vagy közepén keletkezett legendája nem ad felvilágosítást e kérdésben. Az előbbi nem tesz említést a herceg házasságáról, az utóbbi pedig csupán annyit közöl, hogy „atyai rendelkezésből egy királyi nemzetségből származó nemes szüzet jegyeztek el Szent Imrével, és hoztak el hozzá, hogy mindkét királyi ágból királyi utódok származzanak a jövőre” (Piti Ferenc fordítása). A későbbi forrásokban Imre házastársaként szerepel a görög császár leánya, valamint lengyel és horvát királylány egyaránt. A há-

zasság gyermektelen maradt. A herceg halálának helye is vitatott, annak évéről és körülményeiről azonban a Hildesheimi Évkönyvek 1031. évi alábbi rövid, de számunkra igen értékes bejegyzése hitelt érdemlőnek tekinthető: „Továbbá István király fia, Imre, az oroszok hercege (*dux Ruisorum*), akit egy vadkanvadászaton vadkan hasított fel, siratni való módon szerencsétlenül járva meghalt” (Thoroczkay Gábor fordítása). Más forrásból (Pray kódex bejegyzése) tudjuk, hogy ez a tragikus esemény szeptember 2-án történt. Szintén az 1031. év szerepel a herceg halálának éveként a nagyobbik István-legendában, valamint a Pozsonyi Évkönyvekben. Az Altaichi Évkönyvben 1033 tűnik fel, az úgynevezett rövidebb krónikák pedig (Zágrábi, Várad, Knauz) évszám közlése nélkül arról szólnak, hogy a herceg még atyja életében meghalt. A Hildesheimi Évkönyvek feljegyzése alapján elmondhatjuk, hogy Imre herceg testileg is alkalmas volt a leendő uralkodó feladatainak elvégzésére, hiszen a vadászat testi erőt, ügyességet, bátorságot, valamint a fegyverek használatának ismeretét kívánja meg. Első királyunk kisebbik legendájában olvashatjuk a királyról, hogy ő maga is szívesen pihentette gondoktól megfáradt tagjait vadászat alkalmával. A besenyők támadásánál egyebek mellett a következőket jegyzi meg az életrajz: „A megelőző napokban a király történetesen jó messzire onnét a vadászatnak hódolt, hogy annyi szorongató gondja után legalább egy kissé megpihentesse tagjait” (Thoroczkay Gábor fordítása). Ugyancsak figyelmet érdemel a Hildesheimi Évkönyvek feljegyzésében Imre *dux Ruisorum* titulusa. A kutatásban – amint Zsoldos Attila is rámutat – több megoldási kísérlet született annak megállapítására vonatkozóan, hogy milyen tisztséget jelöl ez a kifejezés. Az újabb értelmezések egyike szerint a királyi sereg, a testőrség vezetőjét kell értenünk alatta, más elgondolás alapján pedig a Nyugat-Magyarországon letelepített, határvédelmi feladatokat teljesítő keleti szlávok vezérét jelenti. Bármelyik értelmezést fogadjuk is el, megállapítható, hogy Imrét atyja felelős katonai tisztséggel ruházta fel, amelynek ellátása szintén segítette uralkodásra történő felkészülését.

Ha Imre herceg portréjának megrajzolásához a Szent Imre-legendát és a 14. századi krónikakompozíciót hívjuk segítségül, a következő eredményre jutunk. Amint azt az életrajzot elemző mélyen szántó tanulmányában Bollók János megállapítja, a magyar trónörökös legendájának szerzője nem valódi alakjában, hanem az askéta szent mintaképeként állítja elénk. A *vitaban* egy olyan ifjú alakját látjuk, akinek legfőbb erényei az alázatosság (*humilitas*), valamint a házasság kötelékében is megtartott szüzesség (*continentia*). A legendairó tehát saját életszentségről alkotott képét testesíti meg Szent Imre alakjában. A szüzesség erényének előtérbe helyezése alapján datálja a kutatás az Imre-legendát a 12. század elejére, hiszen a papi nőtlenség kérdése ekkor volt különösen időszerű, Imre pedig világi emberként, sőt trónörökösként testesítette meg a *continentia* erényét, házasságában is szüzi életet élve. A legendairó tehát a herceg *continentiájának* előtérbe állításával Imréről „egyrészt a saját elképzeléseinek megfelelő, másrészt a 12. század elején korszerű szentet” alkotott. Bollók János egy másik tanulmányában elsősorban azt vizsgálja, milyen képet festenek középkori krónikáink Imre hercegről, s ezt milyen célzatossággal teszik. A magyar krónika négy helyen említi I. István király fiát. Ezek a következők: a 63., 67., 69. és a 134. fejezet. A 63. és a 69. fejezet részletesebben ír róla. A 67. *caput* egyebek mellett a királyi család egyházlátogatásairól szól. Elmondja, hogy István király évente legalább három alkalommal meglátogatta az általa alapított egyházakat, és gondoskodott azok karbantartásáról. Gizella, királyi férje gondoskodását látván „az Úr házában levő valamennyi

berendezést bemutattatta magának, és a finom gyapotszövetből felújításra váró tárgyakat évente felújította. Fiuk, Szent Imre pedig saját bíborruháit helyezte az oltár elé, hogy azokkal fedjék be azt, miként a királyi egyházakban máig látható” (Kristó Gyula fordítása). A 134. fejezet arról tesz említést, hogy Salamon Szent István és Szent Imre szentté avatása alkalmából kiszabadult börtönéből. E helyen csupán a herceg neve, hitvallói minősége és az *elevatio* ténye szerepel. A 63. és a 69. fejezet részletesebb elemzést érdemel. Az előbbi arról tudósít, hogy István királynak – mint már említettük – több fia született, s közülük kiemeli a korán eltávozott Imrét. Halálát e fejezetben belenyugvás kíséri, s a Bölcsesség könyvéből vett vigasztalás enyhíti a fájdalmat. Az említett krónikahelyen a következőket olvashatjuk: „István király több fiat nemzett, közülük egy, Imre nevezetű fia volt Istennek kedves és az emberek által tisztelt, akinek áldott az emléke. Az isteni akarat kifürkészhetetlen ítélete kiragadta e világból, nehogy a gonoszság megváltoztassa értelmét, és nehogy az álnokság elcsábítsa lelkét, miképpen a Bölcsesség könyve ír az idő előtti halálról” (Kristó Gyula fordítása). A kutatás megállapította, hogy ez a krónikafejezet az Imre-legenda ismeretét és felhasználását mutatja. Az életiratban ugyanis szintén beletörődés, sőt bizonyos öröm kíséri a herceg halálát: „És mivel csodák szükségesek ott, ahol az emberi gyengeség nehezen tud hinni, halálának harmincadik napja az erények oly nagy jeleivel tündökölt, hogy azoknak, akik a királyi városban tartózkodtak, ahol a szent testét eltemették, ez nem a bánat és a gyász, hanem az öröm napja volt. És ekkor már atyját sem a fia halála feletti bánat aggasztotta, hanem öröm árasztotta el egészen az örök élet koronája miatt, amit fia kétségtelenül megkapott” (Csóka J. Gáspár fordítása). A magyar krónikakompozíció 69. fejezetének kiemelkedően fontos szerepe van az Imre-portré szempontjából. A helyet részletesen elemzi említett tanulmányában Bollók János. A jellemzés az ifjú trónörökösnek 12 erényét sorolja fel, melyek a következők: igazságosság (*iustitia*) okosság (*prudentia*), lelki erő (*fortitudo*), mértékletesség (*temperantia*), bölcsesség (*sapientia*), tudás (*scientia*), szelídség (*mansuetudo*), könyörületesség (*miser cordia*), jóság (*benignitas*), bőkezűség (*largitas*), alázatosság (*humilitas*), béketűrés (*patientia*). Bollók János kimutatja, hogy ezeket az erényeket az Intelmekben és a nagyobbik Szent István-legendában is megtalálható erényekből állította össze a krónikafejezet szerzője. Mindenképpen figyelmet érdemel, és a krónikafejezet datálását tekintve meghatározó jelentősége van annak a ténynek, hogy e helyen egyáltalán nem szerepel az Imre-legendában kiemelkedő fontosságú szüzesség. A 69. krónikafejezet tehát minden bizonnyal az Imre-legenda keletkezése előtt íródott. Bollók János e tanulmányában egy I. László király korabeli krónikás alkotásának tekinti a vizsgált helyet, az Imre-legendáról készült dolgozatában azonban már Kálmán-kori szerző munkájának tartja azt. Kristó Gyula szintén Kálmán-kori krónikásnak tulajdonítja a 69. fejezetet, s megállapítja, hogy az a 12. század elejét megelőző időben, a cölibatus magyarországi elfogadása előtt keletkezett. A 69. fejezet a már említett kiválóságok felsorolását még megtoldja a következőkkel: „további vallásbeli és közéleti erények ékesítették apjához, Szent Istvánhoz hasonlóan” (Kristó Gyula fordítása). Igen fontos, hogy az apa személye is szerepel e helyen, a krónikafejezet írójának szándéka miatt azonban az elsőség itt a fiút illeti meg, a hangsúly az ő alakján van. E helyen a krónikás Imrét minden tekintetben István méltó utódként ábrázolja, olyan egyéniségként, akinek nyugodt lélekkel adhatta volna át a hatalmat az idős és gyengélkedő király, ahogyan azt e fejezet megelőző sorai szerint tervezte is.

Az 1031. év különleges jelentőséggel bírt István király számára. Kristó Gyula szavaival: „István 1031-ben hatalma csúcspontján és az öregkor küszöbén állt”. Ekkorra legyőzte az új vallás és az új rend ellen lázongó belső erőket, s létrehozott egy olyan országot, amely területét tekintve immár ténylegesen kiterjedt a Kárpát-medence egészére. 1030-ban diadalmaskodott abban a háborúban, amelyet a népére támadó II. Konrád császár ellen vívott, s amelyben talán Imre herceg is részt vett a reá bízott seregek élén. Az Altaichi Évkönyv a következőképpen örökíti meg az 1030. évnél a császár vereségét: „Konrád császár sereggel vonulván Magyarországra Szent Albán születésnapján, vasárnap az éjszakát az altaichi monostorban töltötte. Visszatért pedig Magyarországról katonaság nélkül és minden eredmény nélkül azért, mert a sereget éhínség gyötörte; a magyarok Bécszet is elfoglalták” (Makk Ferenc fordítása). 1031-ben megtörtént a békekötés, amelyről a Hildesheimi Évkönyvek említett bejegyzése – kiválóan szemléltetve az említett esztendő sajátos kettősségét a magyar király számára – ugyancsak tudósít. Az Imre herceg halálát hírül adó mondatot megelőzően a következőket olvashatjuk: „Ugyanebben az évben a császár fia, Henrik király, aki egyben Bajorország hercege s István magyar király kölcsönös esküvel megerősítették a békét” (Thoroczkay Gábor fordítása). A győzelem csekély területi gyarapodást is eredményezett a magyarok számára, igazán nagy jelentősége azonban annak a ténynek volt, hogy az ifjú magyar állam sikeresen vette fel a harcot immár a kívülről támadó ellenséggel szemben. Érdemes e helyen megjegyeznünk, hogy István király olyan kivételes képességekkel rendelkező uralkodó volt, aki valamennyi háborújából győztesen került ki. Joggal ünnepli tehát őt nagy officiumának egyik éneke a következő módon: *In bellis victoriosus / prudens et fortissimus*, azaz: „Bátor, okos, erősséges, / Győzedelmes hadvezér” (Sík Sándor fordítása). Az említett 1031. év azonban szétzúzta az első magyar király reményeit arra vonatkozóan, hogy méltó utódként szeretett fia követi őt az ország trónján. Imre halálát a 69. krónikafejezetben – ellentétben a már említett 63. caputtal, valamint az Imre-legendával – vigasztalhatatlan sírással veszik tudomásul: „Siratta őt Szent István király és egész Magyarország vigasztalhatatlanul, igen nagy jajveszékeléssel. A fájdalom oly súlyos keservétől teljesen elkeseredve Szent István király igen komoly betegségbe esett, és sok nap múltán is alig tért vissza valamennyire életkedve, de korábbi egészsége már soha nem állt helyre teljesen” (Kristó Gyula fordítása). Az I. István király által kijelölt trónörökös halála – Kristó Gyula megállapítása szerint – a későbbi viharok előszeletét vetítette előre. István nagyobbik legendája szintén kiemeli, hogy egyetlen még élő gyermekének elvesztése lesújtotta, testben és lélekben egyaránt megtörte az idősödő királyt, valamint erőteljesen hangsúlyozza gyötrődését amiatt, hogy megfelelő utódot többé nem remélhetett: „Minő gyászba borult mindenki, de kiváltképp a főurak, akik között ott sóhajtozott a magára maradt édesapa. Hiszen látta, hogy immár utódok reményétől megfosztva egyes-egyedül maradt, s kegyes szívét fájdalom járta át” (Kisdi Klára fordítása).

A népéért és nagy küzdelmek árán létrehozott életművéért felelős István királynak sürgősen megfelelő utódról kellett gondoskodnia Imre herceg halála után. Mellőzve legközelebbi fiági rokonát, Vazult, akit nem tartott elég szilárd hitűnek ahhoz, hogy az országot a keresztény hitben megtartsa, leányági unokaöccsét, Orseolo Pétert jelölte utódnak. Vazul nem fogadta el a király döntését, ezért szeme világával kellett fizetnie, fiai: András, Béla és Levente pedig száműzetésbe kényszerültek. István király 1038-ban bekövetkezett halálával fokozódtak azok a feszültségek, amelyek István utolsó éveiben már érezhetőek

voltak a király környezetében. Imre herceg halála is közrejátszott abban, hogy István uralkodását követően mintegy négy évtizedes, küzdelmekkel teli időszak következett, pogány-lázadásokkal és trónviszályokkal. Végül a megvakított Vazul trónra került utódainak, az ő tisztánlátásuknak köszönhető, hogy Szent István életműve nem omlott össze. Vazul unokája, I. László király uralkodásának (1077–1095) eredményeként Magyarország a stabilizálódás útjára lépett. Törvényei erősítették a társadalom rendjét, s az egyház érdekében is sokat tett a király. Tevékenységének szerves részét képezték az 1083. évi szentté avatások. Az 1192-ben szintén kanonizált I. László saját szentekkel, szám szerint öttel, ajándékozta meg népét. Először, július 16–17-én Zoerard-András és Benedek lengyel remetéket emelték fel, utána következett július 25-én Gellért vértanú püspök kanonizációja. A legnagyobb fényrel I. István király augusztus 30-ai szentté avatása járt, majd november 5-én megtörtént Imre herceg elevatioja is. E szentté avatások indítékait, mintáit, lefolyásuk körülményeit részletesen tárgyalta a kutatás. A saját szentek növelték a belső összetartozás érzését, emelték az ország tekintélyét nemzetközi szinten is, és még szorosabban kapcsolták a magyar földet az európai keresztény népek közösségébe, valamint hozzájárultak László király uralmának legitimitációjához is. Közismert tény, hogy László, 1077-ben a törvényesen megkoronázott király, Salamon, életében szerezte meg a hatalmat. Ezért volt szükséges annak minél hathatósabb igazolása, hogy ő I. István király törekvéseinek folytatója és méltó örököse. A csoportos kanonizáció erőteljesen hozzájárult ennek a képnek a megtámasztásához. E tekintetben volt kiemelkedő szerepe – Bollók és Klaniczay véleménye szerint – Imre herceg felemelésének, valamint a krónikakompozíció 69. fejezetében található Imre-portrénak. Az itt felsorolt erények ugyanis a krónikás ábrázolásmódja szerint a Szent Istvánt követő királyok közül csupán I. Lászlóban találhatók meg. Az első szent király méltó utóda tehát immár a néhai Imre erényeivel rendelkező, a királyi trónra minden tekintetben alkalmas (*idoneus*) László, és nem Salamon. Ez a beállításmód Klaniczay Gábor megállapítása szerint azt sugallja, hogy az Intelmek írója, mintegy az Imrével azonos érdemekkel rendelkező Lászlót ajánlja a trónra. Egyet kell tehát értenünk azzal a megítéléssel, amely szerint a magyar krónikakompozíció is alapvetően az írói szándékot, valamint a megírás korának ideológiai, politikai törekvéseit tükrözi, s nem Imre herceg egyénített, csak órá jellemző képét rajzolja meg.

Imre herceg ünnepének megülését, ugyanúgy, mint Szent István királyét és Gellért vértanú püspökét is már az 1092. évi szabolcsi zsinaton kötelezővé tette László. Az ifjú herceget hosszú ideig *communis* misével és zsolozsmával ünnepelték. Talán nem érdektelen itt megemlíteni, hogy Imre saját officiumának létrejöttét – amelynek mintája jelentős részben Szent Erzsébet zsolozsmája – a nagy István király zsolozsma kiépülésével azonos időre teszi a kutatás, azaz, az 1260–1270-es évekre. Dobszay László úgy ítéli meg, hogy a két mű nemcsak azonos időben, hanem azonos műhelyben is készülhetett, mégpedig Fehérvárott, ahol mindkettejük kultuszának központja is van. Dobszay véleménye szerint „a tatárjárás utáni erkölcsi lezúllás közepette akarta az egyház szellemi vezető rétege elsősorban az egyháziak, de rajtuk keresztül az egész nép elé odaállítani a zsolozsmában Imrét úgy, mint a felemelkedés útját mutató, vonzó védőszentet”. Az említett nagy István király zsolozsma a kor európai színvonalát tekintve is kiváló alkotás, amely meglehetősen hű, színes és egyénített képet fest hősről. Mezey László abban látja elkészítésének elsődleges célját, hogy IV. Kun László király elé követendő példaként állítsák nagy elődjét mint a po-

gányok megtérítőjét, a keresztény hit védelmezőjét, valamint győzhetetlen hadvezért. Dobszay László egyetért Mezeyvel a nagy István-zsolozsma keletkezési korának megállapításában, továbbá úgy véli, hogy az Imre-officium tartalma és létrejöttének körülményei megerősítik Mezey kormegállapítását. E helyütt megjegyzendőnek tartjuk, hogy a Szent Imre zsolozsmája által közvetített ideál bizonyos tekintetben szintén hatásos példa lehetett volna Kun László király számára is, hiszen az a kép szöges ellentéte volt a féktelen, törvényes feleségét eltasztó, kun ágyas(oka)t tartó uralkodó egyéniségének. Az officium ugyanis – a legendát követve – Imre szüzességét emeli ki, s egyebek mellett a „tisztaságnak holdja” (*luna puritatis*), „a szemérem drágagyöngye”, „ékes szüzi róza” (*flos virginitatis*) kifejezésekkel magasztalja őt. Az alább idézendő első vesperas Magnificat antifónája különösen hatásos, és – megítélésünk szerint – jól szemlélteti Dobszay idézett megállapítását a mű keletkezésének célját illetően. Az ének tehát a következőképpen hangzik: *Aue flos nobilium / sacre stirpis virgula: / speculum sublimium / sanctitatis regula / salue spes humilium / sydus sine macula: / lucerna fidelium: / rubens mundi rosula: / valle candens lilium / pigmentorum cellula: / solamen flebilium / prece nobis sedula / fer emerice premium / repelle pericula*, azaz: „Idvez légy, te jók virága, / régi törzsök sarjadéka, / tündöklő tükör, te, drága / szentség regulája, példa. / Jó reménység rossz időbe, / csillag annak, aki szenved, / föld pirosuló rózsatóje, / lámpácskája az híveknek. / Kincseskamrácskánknek éke, / fényes liliom az völgybe, / könnyezőknék könnyű béke, / kérlelünk mi könyörögre, / az gonosznak légy te féke, / Imre, üzd el mindörökre” (Kosztolányi Dezső fordítása).

Fejtegetéseink összegzésekképpen elmondhatjuk, hogy Imre herceg – korai halála miatt – nem tehetett eleget annak az igen nagy kihívásnak, amelyet I. István király grandiózus életművének folytatása és megszilárdítása jelentett volna. Ennek ellenére sajátosan hozzájárult népe boldogulásához. A „két lábbal a földön járó életteli” ifjú – amint Kristó Gyula jellemzi Imrét – életében minden bizonnyal kivette részét atyja oldalán az aktuális feladatokból, halála után pedig áttételesen szolgálta népét. Gyarapította a hazai szentek számát, a fent említett krónikás szemléletmódjának köszönhetően hozzájárult László uralmának legitimációjához, és így a Szent István-i életmű megszilárdításához, legendájában megörökített, zsolozsmájában ünnepelt, idealizált alakja pedig, amely idővel túlsúlyba került, máig hat az erényes és tiszta élet mintaképeként.

VÁLOGATOTT IRODALOM

- A magyar költészet kincsestára. Középkori költészet. Szerkesztette: Tóth Tünde, Budapest, 1999.
- Az államalapítás korának írott forrásai. Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette: Kristó Gyula, Szeged, 1999.
- Árpád-kori legendák és intelmek. Szentek a magyar középkorból I. Összeállította és szerkesztette: Érszegi Géza, Budapest, 1999.
- BOLLÓK JÁNOS: Szent Imre alakja középkori krónikáinkban. In: Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerkesztette: Fügedi Erik, Budapest, 1986, 61–75.
- BOLLÓK JÁNOS: A Szent Imre-legenda. In: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma ezer éve, Pannonhalma, 1996, I, 341–355.
- DANKÓ JÓZSEF: *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae*. Budapestini, 1893.

- DÉR TERÉZIA: Prinz Emmerich, der Hoffnungsträger seines Vaters. In: *Classica Mediaevalia Neolatina III*. Ed.: Ladislaus Havas – Ladislaus Takács – Emericus Tegye, Debrecini et Budapestini MMIX, 179–189.
- DOBSZAY LÁSZLÓ: *Corpus antiphonarum*. Európai örökség és hazai alakítás, Budapest, 2003.
- GYÖRFFY GYÖRGY: *István király és műve*. 3. bővített, javított kiadás, Budapest, 2000.
- KLANICZAY GÁBOR: *Az uralkodók szentsége a középkorban*, Budapest, 2000.
- KRISTÓ GYULA: *Szent István családja az Árpád-kori Történetírásban*. In: *Uő.: Írások Szent Istvánról és koráról* (Szegedi Középkorász Műhely), Szeged, 2000, 195–227.
- KRISTÓ GYULA: *Szent István király*, Budapest, 2001.
- SÍK SÁNDOR: *Himnuszok könyve*, Budapest, 1943.
- Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*. Szerkesztette: Kerny Terézia, Székesfehérvár, 2007.
- Szent Imre himnuszok*. Fordította: Kosztolányi Dezső, Budapest 1966.
- TÖRÖK JÓZSEF: *Szent Imre a történeti kutatások világánál*. In: *Doctor et apostol. Szent István-tanulmányok*. Szerkesztette.: Török József, Budapest, 1994, 199–211.
- ZSOLDOS ATTILA: *Szent Imre herceg*. In: *Szent Imre 1000 éve*, Szerkesztette: Kerny Terézia, Székesfehérvár, 2007, 20–23.

